

Trasa A4 (odcinek śląski) – Route of A4 (Silesia section)

Mariusz Dobrakowski, Paweł Madera, Elżbieta Noworyta,
Krystyna Romanow, Katarzyna Ślipko-Jastrzębska

*Sprawozdanie z ratowniczych badań archeologicznych
wyprzedzających budowę autostrady A4 (odcinek Krzyżowa
– Jędrzychowice) na stanowisku Nowa Wieś 2/4/(76-13 HAZP),
gm. Nowogrodziec, pow. Bolesławiec, woj. dolnośląskie.*

Wstęp

Na zlecenie Instytutu Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk zespół pracowników Muzeum Archeologicznego, Oddziału Muzeum Miejskiego Wrocławia, w składzie: Elżbieta Noworyta, Katarzyna Ślipko-Jastrzębska, Mariusz Dobrakowski i Paweł Madera, przeprowadził na stanowisku Nowa Wieś 2/4 ratownicze badania wykopaliskowe. Osobą odpowiedzialną za realizację całego zadania była Elżbieta Noworyta, pracami w terenie kierowali Mariusz Dobrakowski i Paweł Madera. W badaniach terenowych udział wzięli ponadto: Joanna Domańska, Robert Szwed, Grzegorz Ciara i Krzysztof Czarniak. Konsultację naukową sprawowali prof. dr hab. Grzegorz Domański oraz prof. dr hab. Bogusław Gediga – koordynator całości prac na odcinku autostrady Krzyżowa – Jędrzychowice.

Badania w tym rejonie podjęte zostały w związku z budową autostrady A4 (odcinek Krzyżowa – Jędrzychowice), której trasa ma przebiegać przez omawiane stanowisko archeologiczne (ryc. 1**). Zlokalizowane jest ono około 4 km na N od drogi krajowej Bolesławiec – Zgorzelec, mniej więcej 1,9 km na NNE od stacji kolejowej w Zebrzydowej, w centralnej części miejscowości Nowa Wieś, po stronie E gminnej drogi asfaltowej biegnącej z Zebrzydowej do Osiecznicy. Stanowisko to położone jest na krawędzi współczesnej doliny Kwisy, na lekko pochyłej, opadającej w kierunku rzeki powierzchni plejstocenijskiej terasy nadzalewowej leżącej 10-12 m n.p. koryta rzeki. Zajmuje ono duży cypel meandrowy wycięty w osadach plejstocenijskiego poziomu terasowego w wyniku erozji bocznej rzeki. Teren stanowiska wznosi się na wysokość od 186 do 193 m n.p.m. Bezpośrednio poniżej cypla rozpościera się dolina i koryto Kwisy. Przebiegająca południkowo, głęboko wcięta w wysoczyznę aluwialną Kwisa, przecina tam zwarty kompleks leśny wchodzący w skład Borów Dolnośląskich. Dolina rzeki pozbawiona jest szaty leśnej. Tereny zalewowe w jej obrębie zajmują rozległe łąki i sporadycznie grunty orne (K. Sadowski, W. Włodarski 2004).

Ryciny w tekście zaznaczone (*) obejmują ryciny, znajdujące się "pod opaską" przy końcu danego tomu, a oznaczone (**) - publikowane są w końcowej, kolorowej części tomu.

W ujęciu fizjograficznym omawiany obszar położony jest w części S mezoregionu Borów Dolnośląskich, w obrębie jednostki mikroregionalnej określonej jako Równina Wizowska. Obejmuje ona dość wysoko położoną partię międzyrzecza Bobru i Kwisy, zbudowaną z glin morenowych, w odróżnieniu od leżących na N piaszczystych, często zwymionych obniżień (J. Kondracki 1994, s. 119). Nieopodal, na S, przebiega granica z Pogórzem Izerskim. Oznacza to umiejscowienie stanowiska na styku rozległych obszarów nizinnych wchodzących w skład prowincji Niżu Środkowoeuropejskiego z obszarami gór i pogórzy należących do prowincji Masywu Czeskiego.

W literaturze oraz archiwaliach zgromadzonych do 1945 r. w Muzeum Archeologicznym i w Archiwum Państwowym (Wydział Samorządowy Prowincji Śląskiej, teczka Kreis Bunzlau o sygnaturze 670) nie zarejestrowano żadnych informacji o stanowiskach archeologicznych zlokalizowanych w bezpośrednim sąsiedztwie przebiegu tego odcinka planowanej inwestycji (K. Demidziuk 2004). Stanowisko Nowa Wieś 2/4 odkryte zostało w 1985 r. w trakcie badań powierzchniowych AZP. Badania powierzchniowo-sondazowe, wyprzedzające budowę autostrady A4, w byłej woj. jeleniogórskim przeprowadzone w 1996 r. przez pracowników Muzeum Okręgowego w Jeleniej Górze (W. Grabowski 1996) oraz w 2000 r. przez zespół badawczy Instytutu Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego pod kierunkiem prof. dr hab. Z. Bagniewskiego (Z. Bagniewski i in. 2001), przyniosły pozytywną weryfikację stanowiska.

Terenowe prace wykopaliskowe rozpoczęto 18 maja, a zakończono 17 września 2004 r. Badania prowadzono wyłącznie w granicach pasa inwestycji wskazanego przez Generalną Dyрекcję Dróg Krajowych i Autostrad. Siatkę arów rozciągnięto zgodnie z kierunkami stron świata począwszy od gminnej drogi asfaltowej w kierunku wschodnim, w pasie przyszłej inwestycji. Założono ogółem 9 wykopów składających się ostatecznie na jeden duży, szerokopłaszczyznowy, w obrębie którego pozostały niewielkie fragmenty terenu niedostępne do badań (obecna zabudowa i resztki poprzedniej, instalacja kanalizacyjna itp.). Dla uniknięcia hałdowania ziemi poza pasem inwestycyjnym poszczególne wykopy odsłaniano i eksplorowano w systemie naprzemiennym. Warstwę orną zdejmowano za pomocą spychacza gąsienicowego. Ręcznie usuwano resztki humusu oraz dużą masę luźnego materiału pochodzącego ze stropu calca. Obiekty eksplorowano ręcznie, zgodnie z ogólnie przyjętymi metodami prac wykopaliskowych. Dokumentację rysunkową, opisową i fotograficzną w wyodrębnionych wykopach prowadził odpowiedzialny za dany odcinek archeolog.

Miąższość warstwy ornej wynosiła średnio 0, 30 m. Pod nią miejscami zalegała warstwa kulturowa o miąższości do 0, 20 m, którą eksplorowano poziomami wydzielonymi mechanicznie, oczyszczając zarysy obiektów nieruchomych oraz ich otoczenie i pozyskując jednocześnie materiał zabytkowy lokalizowany w obrębie arów (ryc. 3**).

Po zakończeniu badań teren został zrekultywowany.

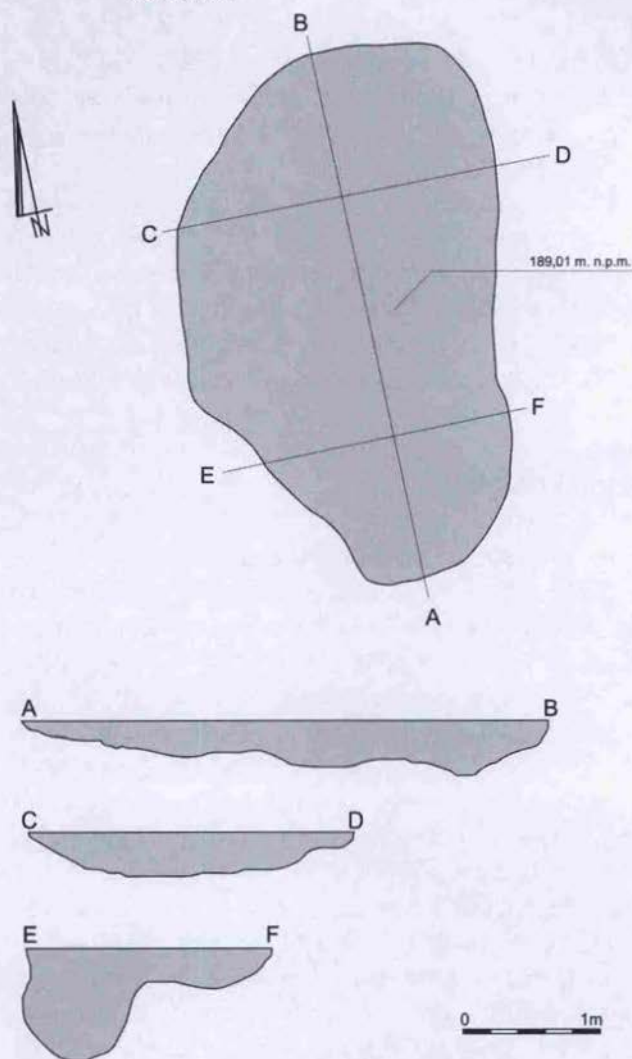
Wyniki badań wykopaliskowych

Według szacunkowych danych obszar do przebadania wynosił 80 arów. W trakcie prac okazało się, że zasięg stanowiska jest znacznie większy i istnieje konieczność rozszerzenia wykopu o dalszych 30 arów. W sumie odkryto i przebadano obszar o łącznej powierzchni 110 arów odsłaniając i eksplorując 885 obiektów nieruchomych o zróżnicowanej funkcji i chronologii (ryc. 2**). Wśród nich zdecydowanie przeważają obiekty w liczbie 589 łączone z kulturą łużycką. Na pradzieje datowane jest 11 obiektów, a pojedyncze jamy związane są z późnym średniowieczem (2 obiekty) i okresem nowożytnym (1 obiekt). Pozostałe 282 obiekty, nie zawierające wyznaczników chronologiczno-kulturowych, można w większości przypisać kulturze łużyckiej. W niektórych przypadkach przemawia za tym podobieństwo form i przyrodniczej treści wypełnisk.

Charakterystyka stratygrafii i obiektów

Warstwę przypowierzchniową w obrębie przebadanego obszaru tworzyła gleba barwy brunatnej o miąższości 0, 25-0, 35 m, pod którą zalegały luźne żwiry z piaskiem barwy szarawej lub spoczywające na tych żwirach średnio- i drobnoziarniste piaski z domieszką żwiru, lekko zglinione w stropie, barwy żółtej i rdzawo-żółtej. Efektem były ławice piasków i żwirów terasy nadzalewowej o miąższości 10-12 m, przenikające się wzajemnie. Tylko lokalnie, w miejscach wypłaszczeń terenowych (głównie na arze 15 G), pod warstwą próchnicy zalegała warstwa kulturowa o miąższości do 0, 20 m (prawdopodobnie o spływowym charakterze). Tworzył ją piasek lekko gliniasty z domieszką ziaren żwiru, a pod względem zabarwienia i zawartości elementów kulturowych zbliżona była do wypełnisk obiektów. Wypełniska te, najczęściej jednowarstwowe, tworzył zwykle lekko gliniasty piasek barwy rdzawo-żółtej, przez co słabo lub bardzo słabo wydzielają się one na tle calca o tym samym charakterze. Sprawiało to niekiedy pewne problemy z lokalizacją oraz właściwym wyznaczaniem rzutów poziomych i profili. Dość często pojawiała się konieczność ustalania przynajmniej przybliżonych zasięgów większych jam za pomocą dodatkowych cięć profilowych, choć i te metody okazywały się czasami nieskuteczne. W skrajnych przypadkach zarysy obiektów rejestrowano na niższych poziomach. Wzajemne podobieństwo wypełnisk wpływało negatywnie na proces badawczy, nierzadko utrudniając lub uniemożliwiając określenie właściwych relacji stratygraficznych pomiędzy przecinającymi się obiektami. Dodatkowa trudność w lokalizowaniu obiektów wynikała także z obecności w calcu, nawet do głębokości 0, 30 m, fragmentów ceramiki, przemieszczonej tam przez systemy korzeniowe drzew oraz przez gryzonie. W ten sposób duże podobieństwo do obiektów nieruchomych wykazywały ławice zglinionego piasku występujące na tle żwiru. W przypadku wielu rzeczywistych obiektów, zagłębionych bezpośrednio w luźny żwirowy calec, ich pierwotne zarysy na pewnych odcinkach okazywały się zupełnie nieczytelne. Wyraźnie

OB. 442

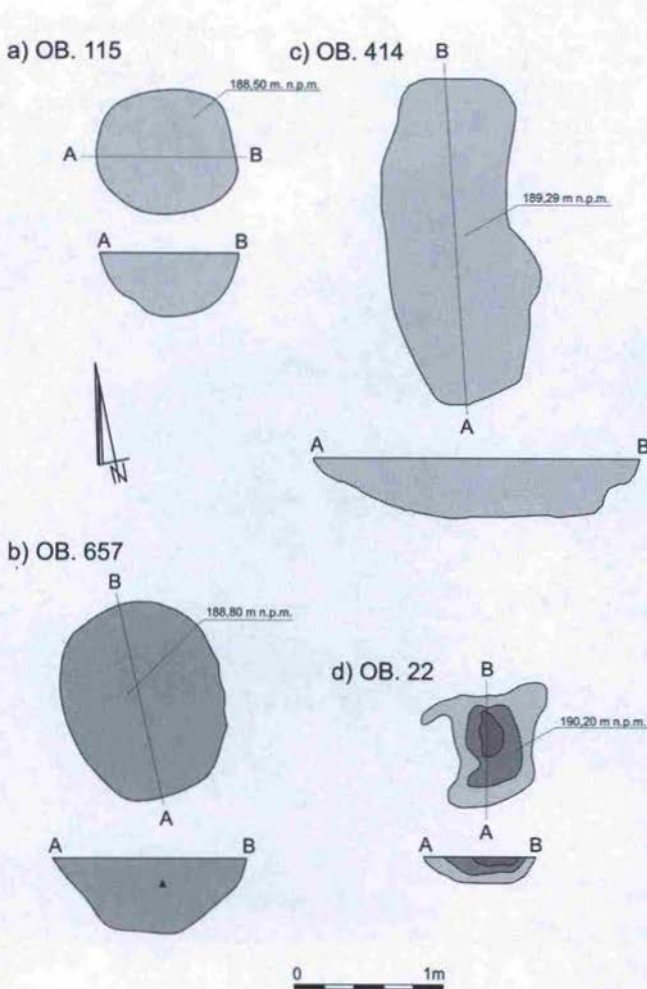

Ryc. 4. Nowa Wieś 2/4.
 Obiekt mieszkalny nr 442.
 Rys. R. Szwed

ciemniejsze zabarwienie wypełnisk dzięki spaleniznie lub większej zawartości próchnicy było zdecydowanie rzadsze, natomiast dość powszechnie niewielkie partie wypełnisk zabarwione były wytrąceniami związków żelaza.

Na podstawie wstępnej analizy wielkości i kształtów oraz wypełnisk, wśród odkrytych obiektów wyróżnić można następujące grupy funkcjonalne typowe dla stanowisk osadowych: obiekty mieszkalne (ryc. 4), gospodarcze (ryc. 5a-c) ogniska i paleniska (ryc. 5d) oraz obiekty posłupowe (ryc. 6, obiekty nr 35, 54, 55). Ponadto natrafiono na niezwykle interesujące obiekty o prawdopodobnie kultowym przeznaczeniu (ryc. 7, 8**, 9**). Pozostały dość liczny zbiór stanowią obiekty o funkcji niepewnej lub nieokreślonej (ryc. 6, obiekt nr 36).

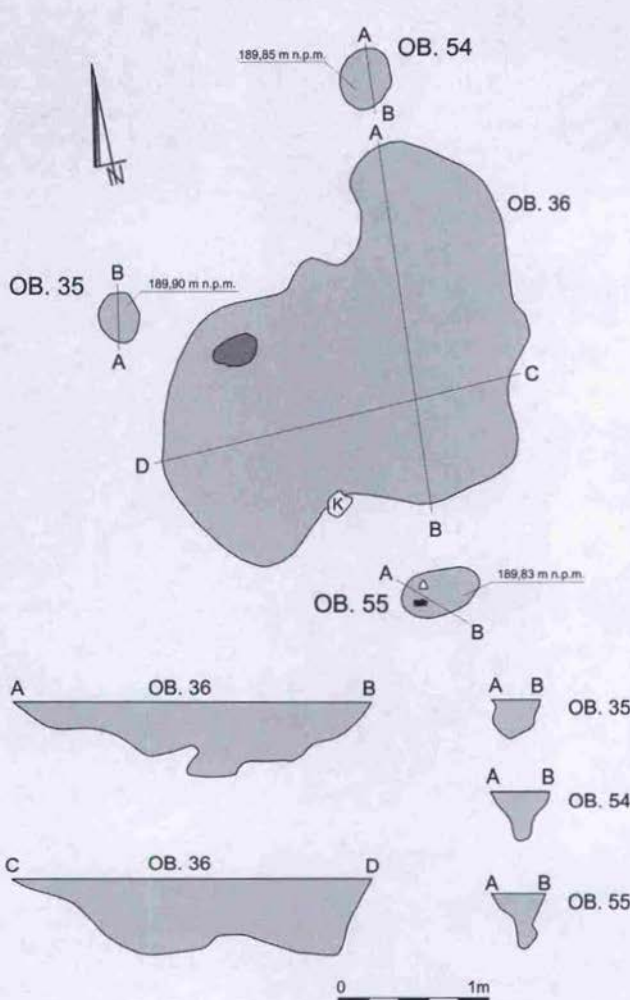

Ryc. 5. Nowa Wieś 2/4.
 Obiekty gospodarcze:
 a – nr 115, b – nr 657,
 c – nr 414;
 palenisko: d – nr 22.
 Rys. J. Domańska,
 K. Czarniak, R. Szwed

W grupie około 20 obiektów uznanych za mieszkalne większość stanowią małe i średniej wielkości jamy półziemiankowe, o powierzchni w partii stropowej nieprzekraczającej 15 m². W rzutach poziomych miały one mniej lub bardziej regularne formy owalne (np. obiekt 857), czworokątne (np. obiekt 510), w tym w kształcie wydłużonego prostokąta (np. obiekt 752), a także koliste. Za ślady domostw uznano również kilka jam o nieregularnym zarysie, co może być efektem nasilonych procesów destrukcji. W kilku przypadkach zanotowano wyodrębniające się w rzucie i profilu ślady dogodnych wejść do zagłębionej przestrzeni budynku. Większość z opisywanych obiektów miała mniej lub bardziej wyrównane dno sięgające od 0,30 do 0,50 m głębokości. W niewielkiej liczbie jam występowały dość regularne przeźębienia (o głębokości do 0,85 m), które interpretować należy jako pozostałości piwniczek (ryc. 4).

Pojedyncze obiekty mogą stanowić pozostałości ziemianek.

Ryc. 6. Nowa Wieś 2/4.
 Obiekt nr 36
 i towarzyszące mu
 obiekty posłupowe
 nr 35, 54, 55.
 Rys. J. Domańska

Jako osobny typ wskazać można obiekty posiadające część silnie zagłębioną (powyżej 1 m) oraz część płytką, zdradzającą zastosowanie konstrukcji naziemnej ścian.

Oprócz przedstawionych dotąd obiektów o jednym wnętrzu, na stanowisku odkryto także ślady budynków o prawdopodobnie mieszanej funkcji, mieszkalno-gospodarczej. Złożone były one z dwóch lub trzech pomieszczeń, całkowicie oddzielonych od siebie przynajmniej w partiach wziemnych (zespół obiektów 365, 366, 453 na arach 10B/C oraz 472, 478, 489 na arach 15F/G – ryc. 2).

Łącznie co najmniej kilka obiektów z rozpatrywanej grupy zakwalifikować można jako ślady budynków naziemnych w dwóch wariantach:

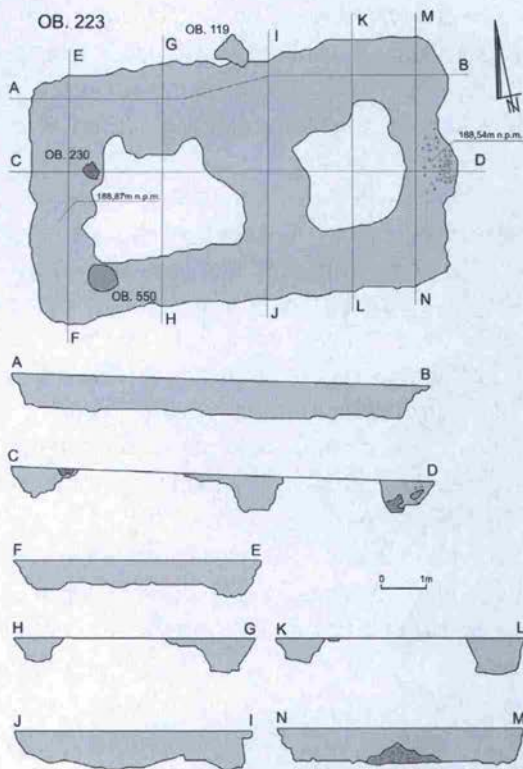
1) z zachowanymi relikwiami wypełniska – w postaci płytkich jam o powierzchni stropu 5-12 m² i głębokości do 0,20 m, ze stosunkowo dużą zawartością elementów kulturowych (fragmenty ceramiki, spalenizna – np. obiekt 733);

2) bez jednoznacznych pozostałości wypełniska – jako układy śladów po słupach trudne jeszcze do sprecyzowania na obecnym etapie analizy (np. układ 12 dołków postępujących na arze 15G – ryc. 2).

Sprawa konstrukcji ścian i dachów większości jam mieszkalnych pozostaje, jak zwykle, nierozstrzygnięta. Obecność pojedynczych słupów w sąsiedztwie niektórych obiektów stanowi pewną przesłankę do uznania ich za resztki konstrukcji sumikowo-łatkowej. Większe z odkrytych obiektów, a zwłaszcza te o czworobocznych zarysach, przy zupełnym braku słupów kojarzyć należy z konstrukcją zrębową. O stosowaniu przynajmniej jednej z tych konstrukcji świadczą spotykane na stanowisku kawałki polepy konstrukcyjnej z odciskami belek. Mniejsze z badanych jam mieszkalnych, a przede wszystkim te o zarysach okrągłych lub owalnych, mogły być przykrywane konstrukcją szalową.

Grupa domniemanych obiektów gospodarczych (około 125 obiektów) była również silnie zróżnicowana pod względem wielkości i formy. Większość z nich pełniła, jak się wydaje, funkcję jam zasobowych lub piwniczek. Zaznaczał się przy tym podział na jamy właściwe i objekty z jamami. Pierwsze z wymienionych (ryc. 5) charakteryzowały się w rzucie poziomym kształtami kolistymi (np. obiekt 115), owalnymi (np. obiekt 657) lub czworokątnymi (np. obiekt 414). Ich wymiary w stropie wahały się od niespełna 1 m średnicy do blisko 2, 5 m dla osi dłuższej. W przekrojach obserwowano głównie formy nieckowate (np. obiekt 115; obiekt 414), rzadziej prostokątne czy trapezowate (np. obiekt 657). Zachowana głębokość jam wynosiła od 0,30 do blisko 1 m. Obiekty drugiego rodzaju to jamy o charakterystyce zbliżonej do już opisanych. Posiadały one jednak mniej lub bardziej rozbudowane wypłylenia, w tym także w formie wyodrębniających się w zarysie wejść. Miały też na ogół większe rozmiary; dłuższa oś przekraczała niekiedy 3 m. Towarzyszące niektórym jamom słupy mogły być relikdami osłon lub daszów chroniących ich wnętrza.

Ryc. 7. Nowa Wieś 2/4. Obiekt kultowy nr 223. Rys. J. Domańska, P. Madera, R. Szwed, K. Ślipko-Jastrzębska

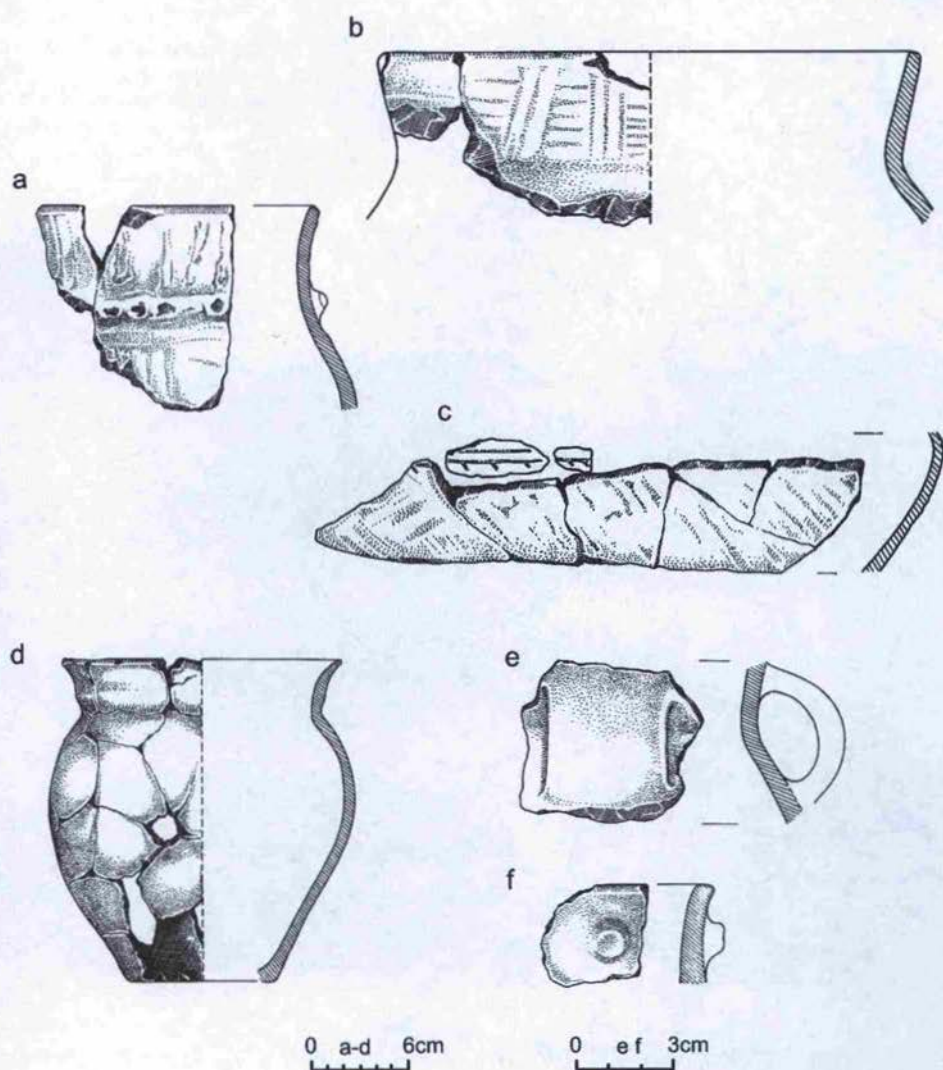

Ogniska i paleniska (?) – około 25 obiektów – spotykane w zdecydowanej większości poza obiektami mieszkalnymi, lecz prawdopodobnie związane z gospodarstwem domowym, miały zwykle w zarysach formy owalne lub okrągłe, rzadziej zbliżone do czworoboku. Ich wymiary kształtowały się w granicach od 0,60 x 0,44 m do około 1,5 m średnicy, tylko wyjątkowo jeden z obiektów miał powyżej 2 m średnicy. Przekroje ich najczęściej były nieckowate, rzadziej zbliżone do trapezowatych. Zachowana miąższość wypełniisk, w różnym stopniu przesyconych węglem drzewnym, niekiedy ze śladami popiołu czy też skupieniami przepalonego piasku, wynosiła od kilku cm do 0,40 m (ryc. 5d). W żadnym obiekcie nie natrafiono na relikty kamiennej obudowy paleniska, a w zaledwie jednym (obiekt nr 876), w warstwie spalenizny stwierdzono liczne drobne tłuczone kamienie ze śladami działania ognia. Natomiast pojedyncze, głębsze obiekty ze spalenizną zalegającą na głębokość do 0,55 m (obiekty 263, 387) mogły służyć do suszenia i prażenia ziarna lub jako jamy wędzarskie. W jednym z obiektów (nr 289) stwierdzono liczne fragmenty polepy mogące świadczyć o umacnianiu ścianek, bądź o istnieniu pewnej konstrukcji naziemnej, co zbliżałoby go do założeń typu piecowego. W rzeczywistości miejsc palenia ognia na stanowisku było znacznie więcej, do zakładania ognisk wykorzystywano bowiem zapadliska opuszczonych jam gospodarczych.

Ślady po słupach w postaci wkopów i jam postłupowych (ryc. 6 – obiekty nr 35, 54, 55) stanowiły najliczniejszą kategorię odkrywanych obiektów (około 350), przy czym przeważały ślady po słupach wbijanych w grunt. Jest bardzo prawdopodobne, że stanowiły one nie tylko elementy konstrukcji ścian i konstrukcji wspierających dachy domostw naziemnych czy też osłon jam magazynowych, ale również są to pozostałości spichlerzy palowych (brogów), a także wszelkiego rodzaju ogrodzeń związanych z hodowlą.

Najciekawszym z przebadanych obiektów, zarówno pod względem formy, jak i zawartego materiału zabytkowego, jest niewątpliwie obiekt 223 (ryc. 7, 8, 9). Miał on postać rowu tworzącego regularny prostokąt o wymiarach 9,25 x 6,20 m z rodzajem łącznika pomiędzy dłuższymi z przeciwległych boków. Tak więc obiekt tworzyły 2 regularne czworokątne, rowkowe segmenty, zbliżone do siebie kształtem i rozmiarami, mające wspólny bok. Przekroje pionowe rowu miały kształty głębokiej niecki, lejowate lub trapezowate. Głębokość tych struktur zmieniała się od 0,48 do 0,85 m, przy czym na pewnych odcinkach dno było równe i płaskie. Szerokość rowu na głębokości 0,30 m, a zatem przy pominięciu wtórnych przekształceń w partiach stropowych, wynosiła 0,58 – 1,05 m, natomiast przy dnie wahała się w granicach od 0,40 do 0,92 m. Całość była usytuowana po linii E-W. Oprócz materiału ceramicznego występującego w rozproszeniu w całej objętości niejednorodnego wypełniiska (ponad 1500 fragmentów ceramiki), w centralnej części wschodniego boku obiektu, na dnie i zewnętrznej ścianie rowu natrafiono na warstwę na ogół większych fragmentów naczyń (łącznie przeszło 920 fragmentów). Przemieszane były one z drobnymi kamieniami, w większości noszącymi ślady działania ognia, oraz z niewielkimi

Ryc. 11. Nowa Wieś 2/4. Ceramika kultury łużyckiej. Zdobienie naczyń:

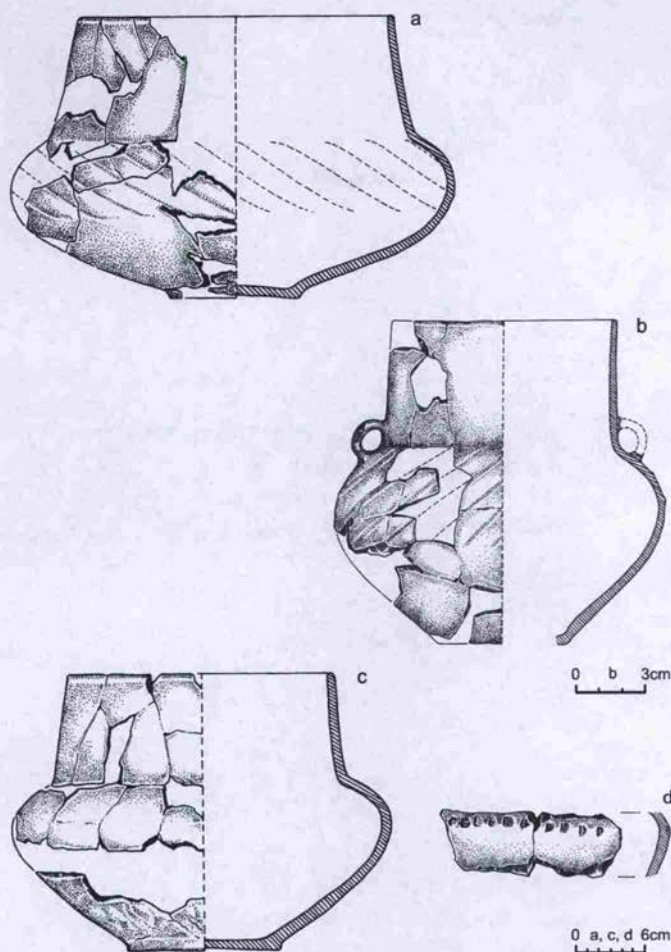
a-c – obiekt nr 223; garnki: d – obiekt nr 697,

e – obiekt nr 223,

f – obiekt nr 4.

Rys. T. Demidziuk

skupieniami spalenizny. W chwili obecnej trudno wskazać ścisłą analogię do opisanego struktury. Jej pozaużyteczny charakter w zasadzie nie ulega wątpliwości i wiążąc ją należy z wyjątkowo pojawiającą się w kontekście osad ludności kultury łużyckiej, bliżej nieokreśloną funkcją kultową. Na tym tle jamę 230, odkrytą w stropie obiektu 223, uznać można jako rodzaj depozytu ceramicznego (blisko 50 fragmentów ceramiki i przepalonych kamieni), będącego śladem praktyk obrzędowych.

Ryc. 12. Nowa Wieś 2/4.
Ceramika kultury
łużyckiej. Wazy: a – obiekt
nr 223, b – obiekt nr 697,
c-d – obiekt nr 223.
Rys. T. Demidziuk

Osobny problem stanowią 3 obiekty (nr 886, 887, 888 – ryc. 2) odsonięte na arach 10 E-G, które zwracały uwagę dużymi rozmiarami (odpowiednio: 5,80 x min. 5,05 m, min. 6,90 x min. 6,35 oraz min. 9,90 x 8,50 m). Nie można całkowicie wykluczyć ich funkcji mieszkalnej choć takie cechy jak: owalno-czworoboczne formy, znaczne partie wypłaszczonego dna, zagłębionego przeciętnie na 0,30 – 0,45 m, obecność palenisk, ognisk oraz przegłębień o charakterze piwniczek i spora ilość materiału zabytkowego (łącznie ponad 1700 fragmentów ceramiki naczyniowej), mogą ostatecznie okazać się niewystarczające. Powodem jest brak wyraźnych śladów słupów w otoczeniu, a także wewnątrz zarysu jam. Jeśli nawet przyjmujemy bardzo wątpliwą konstrukcję zrębową ścian, to pozostaje pod znakiem zapytania sposób zadaszenia tak znacznej powierzchni. Nie bez znaczenia jest również wielka różnica w wielkości, szczególnie w zestawieniu z przedstawionym już zbiorem jam mieszkalnych. Wskazane jest zatem rozważenie innych rozwiązań interpretacyjnych,

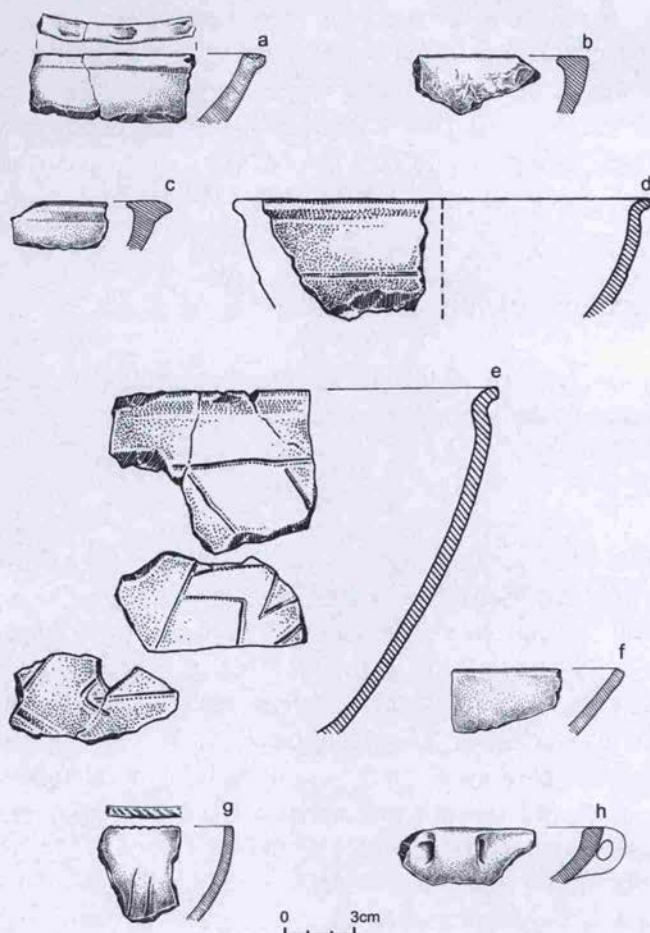
przy czym ukształtowanie ścian i den rozpatrywanych obiektów wyklucza uznanie ich za naturalne zagłębienia terenu, wypełnione warstwą kulturową. Proszą alternatywą wydaje się uznanie omawianych obiektów za jamy otwarte (nie zadane), użytkowane gospodarczo, drążone celowo lub stanowiące pierwotnie wybierzyska budulca ziemnego (?). Przestrzenie pomiędzy tymi obiektami nie miały jednoznacznie całkowitego charakteru, istnieje więc możliwość, że jest to jedna zagłębiona forma o wymiarach około 30 x 10 m.

Charakterystyka materiałów ruchomych

Pozyskany z obiektów i warstw stanowiska ruchomy materiał zabytkowy obejmuje prawie wyłącznie drobne ułamki ceramiki naczyniowej.

Ceramika naczyniowa

Zdecydowaną większość odkrytych fragmentów ceramiki naczyniowej znalezionej na stanowisku Nowa Wieś 2/4 wiązać należy z osadnictwem ludności kultury łużyckiej (ryc. 2). Chronologicznie zaliczyć do niej należy 17 304 ułamków ceramiki, wśród których wystąpiło 15 737 fragmentów brzuśców, 1050 fragmentów wylewów, 450 fragmentów den oraz 67 fragmentów uch (ryc. 10**). Pod względem technologicznym wszystkie ułamki naczyń charakteryzowały się silnym stopniem ujednoczenia. Wypalone zostały głównie w atmosferze utleniającej. Powierzchnie zewnętrzne miały barwę jasnobrązową o różnych odcieniach oraz kremową, rzadziej pomarańczową. Powierzchnie wewnętrzne były na ogół w kolorze zbliżonym do powierzchni zewnętrznej, oprócz tego znajdowano egzemplarze o barwie ciemniejszej – stalowej lub ciemnoszarej. Przełomy naczyń, z nielicznymi wyjątkami, były jednobarwne. Większość naczyń można zaliczyć do grupy średniościennych i grubościennych, o grubości ścianek w przedziale od 0,6 do 1 cm i powyżej 1 cm. Masę ceramiczną tego rodzaju fragmentów schudzano prawie wyłącznie domieszką tłuczni kamiennego o frakcji grubo- lub średnioziarnistej. Jego zawartość wynosiła od 10 do 30% masy garncarskiej, a niekiedy więcej. Duża część naczyń grubościennych miała schropowaną powierzchnię zewnętrzną. Zabieg ten polegał na obrzuceniu powierzchni podsuszonego naczynia roztworem gliny z domieszką tłuczni gruboziarnistego (M. Mogielnicka-Urban 1984, s. 106). W niektórych przypadkach tego rodzaju warstwa odsklepiła się od właściwej powierzchni naczynia. W dużej grupie naczyń, głównie na garnkach, widoczne były ślady obmazywania palcami w układach pionowych (ryc. 11a, b), poziomych (ryc. 11b) oraz ukośnych (ryc. 11c). Powierzchnia zewnętrzna fragmentów ceramiki średniościennej była na ogół lekko chropowata i matowa. Staranne wygładzanie ścianek zaobserwowano na nielicznych fragmentach naczyń cienkościennych, których masę garncarską schudzano domieszką drobnego tłuczni kamiennego lub piasku. Prawie 3/4 zbioru ceramiki

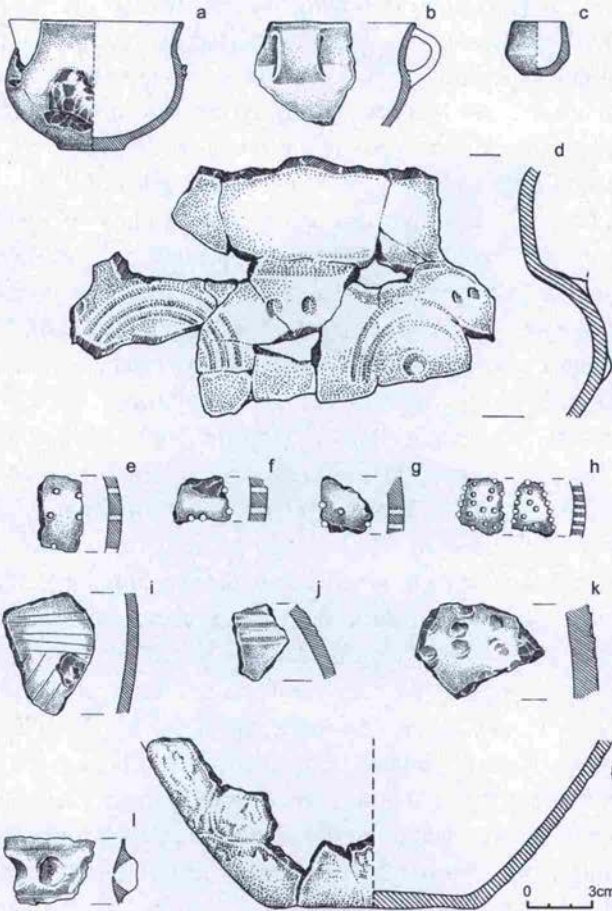
Ryc. 13. Nowa Wieś 2/4.
Ceramika kultury
łużyckiej. Misy: a – obiekt
nr 20; b – obiekt nr 258,
c-e – obiekt nr 223, f
– obiekt nr 173, g – obiekt
nr 6, h – obiekt nr 2.
Rys. T. Demidziuk

uległo znacznej fragmentacji, a dodatkowo poddany on został silnej erozji, co w dużym stopniu utrudniało określenie szczegółów technologicznych oraz form naczyń.

Jak już wspomniano, materiał ceramiczny w większości składał się z niewielkich, mało charakterystycznych fragmentów. Jest to sytuacja bardzo typowa dla większości badanych osad kultury łużyckiej. Spośród niewielu ułamków naczyń o określonej morfologii udało się wydzielić pozostałości garnków, waz (ryc. 10), mis, kubków, dzbanka oraz tzw. naczyń sitowatych.

Najliczniej reprezentowaną formą naczyń na stanowisku Nowa Wieś 2/4 były garnki (ryc. 11a, b, d-f). Pod względem morfologicznym w grupie tej wystąpiła bardzo silna unifikacja cech. Pozyskane fragmenty należały wyłącznie do egzemplarzy trój- lub dwusegmentowych o jajowatym czy też baniastym brzuścu, krótkiej szyjce i wychylonym na zewnątrz wylewie. Różnice między nimi polegały głównie na innym wygięciu wylewu i szyjki, ukształtowaniu dna oraz na mniej lub bardziej ostrym

Ryc. 14. Nowa Wieś 2/4.
Ceramika kultury łużyckiej.
Kubki: a-b – obiekt nr 223;
naczynie miniaturowe:
c – obiekt nr 5; ceramika
guzowa: d – obiekt nr 697;
ceramika sitowata: e-g
– obiekt nr 440, h – obiekt
nr 744; ornament: i – obiekt
nr 255, j – obiekt nr 223, k
– obiekt nr 269, l – obiekt nr
223; garnek: l – w-wa orna.
Rys. T. Demidziuk

przejściu szyjki w brzusiec. Większość naczyń była nieornamentowana. Niektóre garnki miały krawędzie wylewów zdobione dołkami palcowymi. W innych przypadkach w miejscu przejścia szyjki w brzusiec dolepiano listwy plastyczne pokryte dołkami palcowymi (ryc. 11a). Niewielka część naczyń zaopatrzona była w średniej wielkości szerokie taśmowate ucha umieszczone także na przejściu szyjki w brzusiec (ryc. 11e). W jednym przypadku na garnku umieszczono tuż pod wylewem niewielkie guzki (ryc. 11f). Ogólnie omawiane formy są typowe zarówno dla III jak i IV okresu epoki brązu (M. Gedl 1996, s. 26; I. Lasak 2001, s. 128), przy czym chronologia garnków bez uch o łagodniejszym przejściu szyjki w brzusiec obejmuje głównie III okres epoki brązu (M. Gedl 1989a, s. 18), natomiast garnki z umieszczonymi poniżej wylewu taśmowatymi uchami datować można na IV okres epoki brązu (M. Gedl 1989a, s. 18).

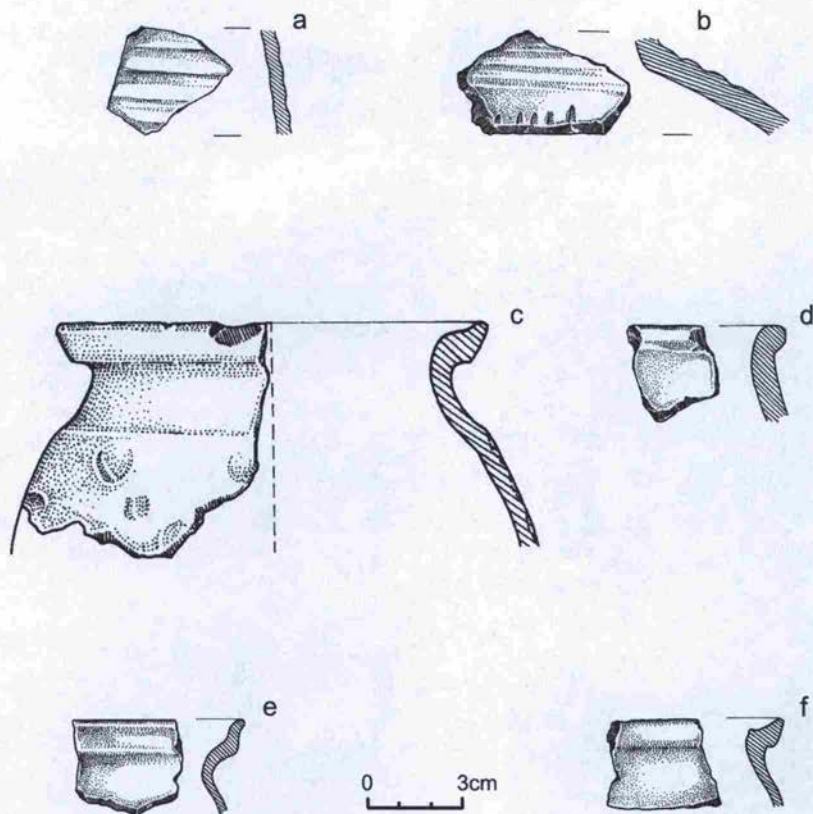

Następną grupę ceramiki naczyniowej stanowiły fragmenty waz (ryc. 11c; 12a-d). Dominowały w niej zdecydowanie egzemplarze trójsegmentowe z baniastym brzuścem i ostro wyodrębnioną długą szyjką, która miała kształt stożkowy, niekiedy lekko przewężony w środku. Występowały tu zarówno okazy bardziej przysadziste, gdzie ostry lub zaokrąglony załom występował mniej więcej w 1/3 wysokości naczynia (ryc. 12a), jak i bardziej smukłe o załomie, który znajdował się w 1/2 jego wysokości (ryc. 12b, c). Często spotykanym elementem było zdobienie barków szerokimi, ukośnymi żeberkami (ryc. 12a, b) lub dołkami paznokciowymi (ryc. 12d). Niektóre wazy tego typu zaopatrzone były w niewielkie taśmowate uszka umieszczone na przejściu szyjki w brzusiec (ryc. 12b). Duża część naczyń miała schropowane dolne partie brzuśca. Formy tego typu występują u schyłku III i w całym IV okresie epoki brązu (B. Gediga 1967, s. 32; M. Kaczmarek 2002, s. 70). Okazy z ukośnymi żeberkami na załomie brzuśca są szczególnie charakterystyczne dla IV epoki brązu (B. Gediga 1967, s. 36; 1982, s. 54; I. Lasak 2001, s. 149).

Licznie reprezentowaną na stanowisku Nowa Wieś 2/4 grupą materiałów ceramicznych były fragmenty mis (ryc. 13a-h). Wśród tego rodzaju naczyń można było wyróżnić kilka typów. Pierwszym z nich były okazy o niewyodrębnionej szyjce, lekko zaokrąglonym brzuścu oraz silnie pogrubionym na zewnątrz wylewie. Niekiedy krawędź wylewu zdobiona była dołkami palcowymi (ryc. 13a). Tego typu misy znane są z obszaru kultury łużyckiej w Brandenburgii, na Łużycach i na Śląsku. Ich chronologia obejmuje IV okres epoki brązu (J. Kostrzewski 1958, s. 65). Zbliżone do nich były egzemplarze, u których wylew pogrubiony został do wewnątrz (ryc. 13b), lub charakterystycznie obustronnie pogrubiony – tworzył rodzaj szerokiej kryzy (ryc. 13c). Odrębny typ reprezentowały 2 głębokie, półkuliste misy z podkreśloną krótką szyjką i o wywiniętym na zewnątrz wylewie (ryc. 13d). Brzusiec jednej z nich zdobiony był liniami rytmami w układzie poziomym i ukośnym oraz liniami rytmami w postaci zygzaków (ryc. 13e). Chronologia tego typu mis obejmuje V okres epoki brązu, jednak opisane egzemplarze ze względu na silnie wyodrębnioną szyjkę mogą być nieco starsze, występowały bowiem w zespołach grobowych z ceramiką charakterystyczną dla przełomu IV i V okresu epoki brązu, a nawet w IV okresie epoki brązu (B. Gediga 1967, s. 87). Do typu trzeciego można zaliczyć głębokie lub płytkie misy o półkulistym przekroju, prostym wylewie, bez wyodrębnionej szyjki (ryc. 13f). U jednej z tego rodzaju mis wylew zdobiony był na krawędzi ukośnym karbowaniem (ryc. 13g). Opiswane egzemplarze występują nielicznie w IV okresie epoki brązu, jednak najbardziej typowe są dla V okresu epoki brązu (B. Gediga 1967, s. 81). Jedna z mis miała umieszczone tuż pod wylewem niewielkie taśmowate uszko (ryc. 13h), a w innym przypadku, na nieznacznie pogrubionym wylewie znajdował się od strony zewnętrznej ornament w postaci plastycznej linii falistej.

W omawianym materiale kubki (ryc. 14a, b) reprezentują 2 egzemplarze o esowatym profilu i wyodrębnionej nieznacznym załomem, wychylonej na zewnątrz szyjce. W obu przypadkach taśmowate ucha nie wychodziły poza krawędź wylewu.

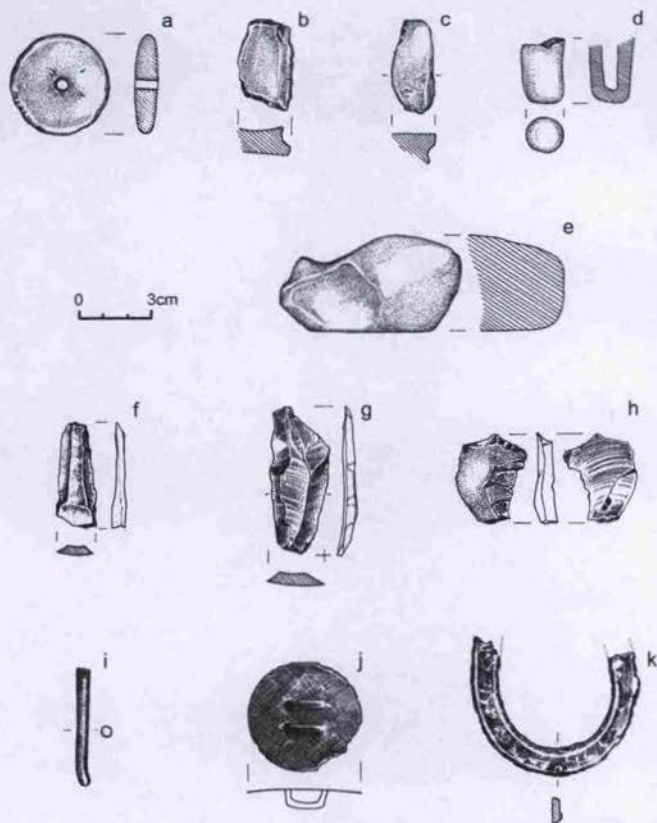

Ryc. 15. Nowa Wieś 2/4. Ceramika średniowieczna: a – obiekt nr 526, b – obiekt nr 533, c – obiekt nr 374, d – obiekt nr 516, e – obiekt nr 610. Ceramika nowożytna: f – obiekt nr 584. Rys. T. Demidziuk

Okazy tego typu można datować na schyłek III oraz IV okres epoki brązu (M. Gedl 1996, s. 23).

Jedyny egzemplarz naczynia miniaturowego pozyskany na stanowisku Nowa Wieś 2/4 miał kształt dwustożkowaty (ryc. 14c). Swoją formą nawiązywał do dużych waz dwustożkowatych o ostrym załamie brzuśca, charakterystycznych dla IV okresu epoki brązu (B. Gediga 1967, s. 48-49).

Ceramika guzowa, charakterystyczna głównie dla środkowej i młodszej epoki brązu reprezentowana była przez fragment brzuśca i szyjki dzbana (ryc. 14d). Nie-wielkie guzki były oplecione przez półkoliste, podwójne i potrójne linie ryte. Między guzami umieszczono ornament w postaci podwójnych dołków palcowych. Naczynie miało prawdopodobnie wysoką, lekko wywiniętą na zewnątrz szyjkę, która przechodziła ostro w silnie wyodrębniony baniasty brzusec. Forma naczynia oraz rodzaj ornamentu guzowego pozwala datować opisywany dzban na środkową epokę brązu (M. Kaczmarek 2002, s. 67).

Ryc. 16. Nowa Wieś 2/4.
Zabytki tzw. wydzielone.

Wyroby z gliny:

a – obiekt nr 97,

b – obiekt nr 358,

c – obiekt nr 472,

d – obiekt nr 223;

przedmioty z kamienia:

e – obiekt nr 453,

f – 149,

g – obiekt nr 470,

h – obiekt nr 358;

przedmioty metalowe:

i – obiekt nr 179,

j – w-wa orna,

k – obiekt nr 599.

Rys. T. Demidziuk

Osobną grupę tworzyło kilkanaście skorup pochodzących z naczyń sitowatych (ryc. 14e-h). Ze względu na silny stopień rozdrobnienia trudno określić ich kształt. Były to zapewne pozostałości form garnkowych lub kubków. Naczynia tego typu nie są czule chronologicznie. Występują praktycznie w całym okresie epoki brązu i we wczesnej epoce żelaza.

W trakcie badań pozyskano kilkanaście niewielkich fragmentów talerzy krążkowych. Spód tego rodzaju naczyń był gładki, natomiast stronę górną zdobiono ornamentem paznokciowym. Talerze krążkowe, zwane w literaturze niekiedy plackami, występują na Śląsku już w IV okresie epoki brązu, upowszechniają się jednak dopiero w V okresie epoki brązu i w okresie halsztackim (B. Gediga 1967, s. 119-120).

Pozostały materiał tworzyły ułamki ceramiki nieokreślonej typologicznie – głównie fragmenty brzuśców, na podstawie których nie można odtworzyć form naczyń. Większość z nich nie była ornamentowana. Wśród brzuśców ornamentowanych dominowało zdobienie w postaci różnych układów linii rytych (ryc. 14i) lub poziomych, szerokich, płytkich żłobków (ryc. 14j). Często praktykowaną formą zdobnictwa było pokrywanie powierzchni naczyń dołkami paznokciowymi (ryc. 14k). W jednym przypadku zastosowano tzw. ornament szczypany (ryc. 14l).

W wypełniskach 4 obiektów wystąpiło kilkadziesiąt fragmentów ceramiki, której chronologię można określić wstępnie na okres halszacki. Były to prawie wyłącznie pozostałości brzuśców z naczyń o barwie kremowej, niekiedy pomarańczowej, wykonanej z masy ceramicznej schudzonej drobno- i średnioziarnistą domieszką. Większość z nich uległa silnej erozji. Powierzchnia jednego ułamka była prawdopodobnie czerniona, być może grafitowana. Tylko 2 fragmenty noszą ślady zdobienia, jeden w postaci listwy plastycznej, drugi naprzemiennych linii rytych.

Nikłe relikty osadnictwa z okresu halszackiego raczej nie zdają się świadczyć o trwalszym charakterze zasiedlania omawianego obszaru w tym czasie.

Na uwagę zasługuje 1 fragment naczynia, prawdopodobnie garnka, ze śladami obmazywania wiechciem trawy (ryc. 14f). Wykonany był on z masy garncarskiej z niewielką ilością domieszki schudzającej. Ze względu na cechy technologiczne jego chronologię można określić wstępnie na II okres epoki brązu.

W trakcie badań na stanowisku Nowa Wieś 2/4 znaleziono także materiał ceramiczny pochodzący z naczyń datowanych na wczesne i późne średniowiecze (ryc. 2). Odkryto łącznie 77 skorup, w tym 7 fragmentów wylewów, 3 ułamki den i 67 fragmentów brzuśców. Omawiana ceramika naczyniowa została wykonana z masy garncarskiej, którą tworzyła glina wymieszana ze schudzającą domieszką w postaci drobnoziarnistego piasku i drobno zmielonego tłucznia ceramicznego. Faktura powierzchni badanych fragmentów była szorstka lub szorstko-gładka, niekiedy silnie wygładzona. W obrębie omawianych ułamków naczyń stwierdzono wypał ceramiki w atmosferze redukcyjnej oraz utleniającej. Przyjmuje się (A. Buko 1990, s. 152), że naczynia barwy szarej i stalowoszarej są typowe dla wypału w atmosferze redukcyjnej. Do grupy tej należało kilkanaście fragmentów ceramiki. Pozostała część materiałów typowa była dla wypału w atmosferze utleniającej, która nadawała glinie barwę kremową o żółtym odcieniu oraz różne odcienie koloru brązowego. Wszystkie fragmenty naczyń charakteryzują się pełnym wypałem, nadającym ściankom dużą twardość oraz nieznaną porowatość. Przełomy skorup były jednolite i nie wykazywały przebarwień. Cały materiał datowany na średniowiecze i późne średniowiecze wskazuje, że wykonany był na rotacyjnym kole garncarskim w technice ślizgowo-taśmowej. W paru przypadkach zaobserwowano na powierzchni ceramiki zastosowanie techniki angobowania lub też pseudoangoby. Na kilku brzuściach znajdował się ornament w postaci szerokich, dookólnych żłobków (ryc. 15a, b). Zachowane wylewy należały prawdopodobnie do garnków o esowatym profilu i lekko baniastym brzuście (ryc. 15c). Posiadały one zaokrąglony, pogrubiony brzeg (ryc. 15d) lub zakończone były profilowaną krawędzią z wykształconym „okapem”. W kilku przypadkach wylew zaopatrzony był poniżej zewnętrznej strony brzegu w listwę, która przybrała formę także niewielkiego „okapu” (ryc. 15e).

Na stanowisku Nowa Wieś 2/4 odkryto także 3 mało charakterystyczne fragmenty ceramiki pochodzące z naczyń nowożytnych. Jeden z nich zachowany w postaci wylewu miał pogrubiony, słabo profilowany brzeg, poniżej którego znajdowała się plastyczna listwa, tworząca rodzaj „okapu” (ryc. 15f).

Pozostały materiał ruchomy

Oprócz omówionej ceramiki naczyniowej na stanowisku Nowa Wieś 2/4 odkryto 26 zabytków tzw. wydzielonych. Były to przedmioty wykonane z gliny, kamienia, krzemienia, brązu i żelaza. Omawiany materiał pochodził z obiektów nieruchomych oraz z warstwy ornej.

Do wydzielonych wyrobów z gliny zaliczyć należy 3 krążki (np. ryc. 16a) z otworem w części centralnej, które ulepiono z jednego kawałka surowca. Na stanowisku znaleziono również skrobacz wykonany ze skorupy naczynia oraz 2 fragmenty będące prawdopodobnie kanalikami form odlewniczych – być może szpil (ryc. 16b, c). Niewielki fragment ciężarka tkackiego oraz nóżka (?) pochodząca, być może, z figurki (ryc. 16d), zamykają listę wydzielonych, ruchomych zabytków z gliny. Wszystkie omówione wyroby wiązać można z kulturą łużycką w epoce brązu, z wyjątkiem fragmentu nóżki (?) figurki, której chronologię, na podstawie ceramiki występującej wraz z nią w obiekcie, uściślono na III-IV okres epoki brązu.

Na stanowisku Nowa Wieś 2/4 odkryto także kilka przedmiotów z kamienia i krzemienia. Do grupy tej zaliczyć należy owalną osełkę wykonaną z graniaka z droбноziarnistej skały, fragment rozcieracza (ryc. 16e) i gładzika, fragment przedmiotu z kamienia o wyraźnie jednostronnie wygładzonej powierzchni, świadczącej o celowej działalności człowieka, 5 wiórów wykonanych z krzemienia kredowego bałtyckiego (np. ryc. 16f, g) oraz 2 odłupki korowe z krzemienia jurajskiego (np. ryc. 16h). Osełka nie ma ustalonej chronologii, wszystkie pozostałe wyroby z kamienia i krzemienia można datować na okres trwania kultury łużyckiej w epoce brązu.

Wyroby z metalu odkryte na stanowisku Nowa Wieś 2/4 podzielono na 2 grupy. Pierwszą grupę reprezentują zabytki wykonane z brązu, których chronologię można ustalić na okres trwania kultury łużyckiej w epoce brązu. Zaliczono do nich fragment trzonu szpili (ryc. 16i) oraz kolistą tarczkę z dwoma podłużnymi uszkami (ryc. 16j). Powierzchnia obu przedmiotów obecnie pokryta jest jasnozieloną, tzw. złośliwą patyną. Tarczka została wykonana techniką odlewu. Jest to znalezisko luźne, odkryte w warstwie ornej. Tarczki tego typu charakterystyczne są dla kultury łużyckiej, szczególnie w IV okresie epoki brązu. Podobne tarczki lub guzy uważane są za części rzędu końskiego (B. Gediga 1967, s. 165).

Chronologia omówionych zabytków została określona na podstawie ceramiki naczyniowej znajdującej się w obiektach, w których zostały znalezione. Wyjątek stanowi osełka kamienna odkryta w jamie bez materiału datującego.

Drugą grupę wyrobów z metalu reprezentują 3 mało charakterystyczne zabytki z żelaza, których chronologia nie jest możliwa do ustalenia. W obiektach, w których je znaleziono, znajdowała się jedynie ceramika kultury łużyckiej z epoki brązu. Przedmioty te – 2 fragmenty mocno skorodowanych gwoździ oraz okucie (ryc. 16k) – mogą pochodzić zarówno z okresu średniowiecza, jak i z czasów nowożytnych.

Stosunkowo często spotykanym materiałem zabytkowym była polepa, która w większości miała charakter luźnych znalezisk. W obrębie kilku obiektów wystąpiła także polepa o cechach konstrukcyjnych, prawdopodobnie związana z obiektami nieruchomymi. Kilkakrotnie w jamach pojawił się materiał kostny, który był silnie rozdrobniony, a niekiedy przepalony. Sporadycznie występowały także większe węgle drzewne, drobne bryłki rudy oraz kamienie, niektóre ze śladami działania ognia.

Charakterystyka form zagospodarowania przestrzeni

Największe zagęszczenie obiektów zaobserwowano w południowo-wschodniej części przebadanego obszaru. Rozkład ten sugeruje kontynuację zasięgu stanowiska głównie w kierunku SE, wzdłuż krawędzi terasy. Prawdopodobnie zasiedlenie objęło całą formę cypla terasy, a jego zachodnią granicę stanowi linia paleokoryta Kwisy. Powierzchnia stanowiska liczyłaby zatem około 2, 5 ha.

Materiał ceramiczny pozyskany z całości przebadanego obszaru upoważnia nas do datowania ogromnej większości śladów osadnictwa na III-IV okres epoki brązu. Występujące miejscami znaczne zagęszczenie obiektów, w połączeniu z dość częstym przecinaniem się ich wypełnisk, sugeruje wielofazowość zasiedlenia na stanowisku. Ze względu na niewielką czułość chronologiczną materiału zabytkowego, przestrzenne wydzielenie na jego podstawie faz zasiedlenia (osad kultury łużyckiej) jest, na obecnym etapie, sprawą trudną. Pewne hipotetyczne rozwiązania może przynieść dopiero dogłębna analiza funkcjonalna i przestrzenna obiektów nieruchomych i materiału ruchomego.

W każdym razie, o ile interpretacja obiektów nieruchomych jest trafna, można mówić o istnieniu pewnych struktur przestrzenno-funkcjonalnych, złożonych z pojedynczych obiektów mieszkalnych i stosunkowo licznych obiektów gospodarczych, które można z dużą dozą prawdopodobieństwa uważać za pozostałości zagród.

Oprócz intensywnego osadnictwa kultury łużyckiej z epoki brązu na badanym stanowisku wyróżnić należy:

- ślad osadnictwa z epoki kamiennej (mezolitu?) określony na podstawie obecności nielicznego luźnego materiału krzemienego;
- ślad osadnictwa kultury przedłużyckiej z II okresu epoki brązu wydzielony na podstawie dolnej części naczynia znalezionej w trakcie usuwania warstwy ornej;
- osada kultury łużyckiej z okresu halsztackiego poświadczona przez 7 obiektów nieruchomych, datowanych z różnym prawdopodobieństwem na ten okres oraz pojedyncze fragmenty ceramiki znajdujące w warstwie ornej i wypełniskach innych obiektów;
- osada z późnego średniowiecza i czasów nowożytnych, której pozostałością są łącznie 3 obiekty nieruchome oraz kilkadziesiąt fragmentów naczyń pozyskanych z warstwy ornej.

W przypadku osadnictwa z okresu halszackiego niewielka liczba obiektów oraz ubogi materiał ruchomy świadczą raczej o doraźnym wykorzystywaniu badanego obszaru na zasadzie obozowiska sezonowego. Istnienia osady stałej można się spodziewać na odcinku kilku kilometrów doliny Kwisy.

Najmłodszy z wymienionych faktów osadniczych wiązać należy z funkcjonującą do dziś wsią o metryce średniowiecznej. Bardzo nieliczne obiekty ziemne ujawnione w obrębie rozległego wykopu wskazują wyraźnie, że był to obszar pozbawiony trwałej zabudowy i podobnie jak obecnie, pomijając występowanie XX-wiecznych siedlisk, wykorzystywano go pod uprawy polowe, ogrodowe lub sadownicze.

Tło osadniczo-kulturowe

W większości opracowań kultury łużyckiej, dotyczących Śląska i podziałów terytorialno-kulturowych, obszar badań zajmuje pozycję na wschodniej peryferii grupy sasko-łużyckiej lub na obszarze pomiędzy grupą sasko-łużycką a centralną partią grupy śląskiej (np. B. Gediga 1965, s. 83). Stwierdzić należy, że nie przeczy temu charakter materiału zabytkowego.

W podziałach osadniczych dla Śląska stanowisko z Nowej Wsi leży w strefie rozrzedzonego osadnictwa znajdującego się poza wydzielonymi regionami. Ściślej biorąc, obszar ten mieści się pomiędzy regionem zgorzeleckim a lubsko-brzeźnickim (A. Mierzwiński 1994, ryc. 18).

W ujęciu mikroregionalnym rozpatrywane stanowisko położone jest w obrębie jednego z 3-4 hipotetycznych mikroregionów osadniczych rozlokowanych wzdłuż doliny Kwisy na długości kilkunastu kilometrów, mniej więcej od Nowogrodźca na południu do Osiecznicy na północy. W trakcie badań AZP odkryto tam łącznie 7 stanowisk osadniczych. Swoistymi „centrami” osadnictwa mogły być cmentarzyska ciałopalne znane z danych archiwalnych, leżące w: Nowogrodźcu, stan. nr 4/15/77-13 AZP; Zebrzydowej, stan. nr 1/48/77-13 i 3/50/77-13 AZP; Kierznie, stan. nr 2/2/76-13 AZP oraz w Kliczkowie, stan. nr 1/1/75-13 AZP. Za najbardziej prawdopodobne miejsce grzebalne dla mieszkańców osad nowowiejskich uznać można najbliższy obiekt z Kierzna, położony w odległości około 2, 5 km w górę rzeki, na jej przeciwnym brzegu, datowany ogólnie na epokę brązu i okres halszacki C.

Podsumowanie

Wielofazowa osada ludności kultury łużyckiej z III i IV okresu epoki brązu na stanowisku nr 2/4 w Nowej Wsi należy do zaledwie kilku obiektów tego rodzaju przebadanych w tak dużym zakresie na Śląsku, a na jego zachodnich peryferiach jest zjawiskiem wyjątkowym. Podkreślić wypada, że wszystkie te odkrycia zawdzięczamy wyłącznie trwającym od 1997 r. badaniom ratowniczym związanym z budową autostrady A4. Stopień rozpoznania obszaru osady szacowany na około 40% sprawia,

że wnioski badawcze mają solidną podbudowę w materiale wykopaliskowym i jako takie są cenną zdobyczą archeologii. Pozyskane źródła będą stanowić podstawę do – mamy nadzieję – owocnych studiów nad zabudową i rozplanowaniem osad, jak również nad technologią i stylistyką wyrobów ceramicznych na pograniczu grupy sasko-łużyckiej i śląskiej w epoce brązu. Prawdziwym ewenementem jest odkrycie w obrębie stanowiska obiektów o prawdopodobnie kultowym przeznaczeniu. Wartość naukowa takich materiałów, chociażby ze względu na ich rzadkość, jest bezcenna w przypadku każdej jednostki kulturowej. W tym kontekście bardzo interesujące byłoby rozpoznanie wykopaliskowe wspomnianego cmentarzyska ciałopalnego w Kierznie.

Materiały z innych okresów i kultur, co prawda stosunkowo nieliczne i ubogie, mają również nie często spotykany w praktyce archeologicznej walor. Odkrywane na szerokiej płaszczyźnie badań w sposób miarodajny świadczą o pewnych formach osadnictwa nietrwałego, które było przecież równorzędnym składnikiem ówczesnej rzeczywistości.

Bibliografia

Bagniewski Z., Błażejowski A., Gładki M., Jarek A., Masojć M.

2001 Sprawozdanie z badań powierzchniowych wyprzedzających budowę autostrady A-4 na odcinku Zgorzelec – Bolesławiec, „Śląskie Sprawozdania Archeologiczne”, t. 43, s. 133-146.

Buko A.

1990 Ceramika wczesnopolska. Wprowadzenie do badań, Wrocław.

Demidziuk K.

2004 Wyniki kwerendy archiwalnej (do 1945 r.) do planowanej trasy autostrady A-4 na odcinku: Jędrzychowice – Krzyżowa, w miejscowościach: Czerna, Nowa Wieś, Wykroty. Maszynopis w Archiwum Muzeum Miejskiego Wrocławia, Oddział Muzeum Archeologiczne, Wrocław.

Gediga B.

1965 Zróżnicowanie kultury łużyckiej na Śląsku, „Rocznik Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu, Archeologia”, nr 3, s. 67-95.

1967 Plemiona kultury łużyckiej w epoce brązu na Śląsku Środkowym, Wrocław.

1982 Zagadnienie periodyzacji okresu rozwoju kultury łużyckiej w świetle kontaktów z południem, [w:] Południowa strefa kultury łużyckiej i powiązania tej kultury z południem (materiały z konferencji w Krakowie, Nowej Hucie i Nowym Sączu, 1978), Rzeszów, s. 49-58.

Gedl M.

1989a Groby z młodszego okresu epoki brązu na cmentarzysku w Kietrze, Kraków.

- 1989b Grupy lokalne w obrębie kultury łużyckiej, [w:] Pradzieje ziem polskich, t. 1, cz. 2, Warszawa, s. 607-648.
- 1996 Wczesnołużyckie cmentarzysko w Kietrze (część III), Kraków.

Grabowski W.

- 1996 Wyniki przeprowadzonych w ramach I etapu programu ratowniczych badań archeologicznych, powierzchniowych i sondażowych w obrębie inwestycji budowy autostrady w województwie jeleniogórskim. Maszynopis w Archiwum PSOZ w Jeleniej Górze, Jelenia Góra.

Kaczmarek M.

- 2002 Zachodniowielkopolskie społeczności kultury łużyckiej w epoce brązu, Poznań.

Kondracki J.

- 1994 Geografia Polski. Mezoregiony fizyczno-geograficzne. Warszawa.

Kostrzewski J.

- 1958 Kultura łużycka na Pomorzu, Poznań.

Lasak J.

- 2001 Epoka brązu na pograniczu śląsko-wielkopolskim, Wrocław.

Mierzwiński A.

- 1994 Przemiany osadnicze społeczności kultury łużyckiej na Śląsku, Wrocław.

Mogielnicka-Urban M.

- 1984 Warsztat ceramiczny w kulturze łużyckiej, Wrocław-Warszawa-Kraków-Łódź.

Sadowski K., Włodarski W.

- 2004 Analiza geomorfologiczna stanowiska archeologicznego Nowa Wieś 2/4. Maszynopis w Archiwum Muzeum Miejskiego Wrocławia, Oddział Muzeum Archeologiczne, Wrocław.

Mariusz Dobrakowski, Paweł Madera, Elżbieta Noworyta, Krystyna Romanow, Katarzyna Ślipko-Jastrzębska

Report on archeological rescue excavations carried out at site Nowa Wieś 2/4/76-13 (according to PAR), on the route of A4 motorway, Krzyżowa – Jędrzychowice section, Nowogrodziec commune, Bolesławiec district, Lower Silesia province.

Summary

Due to construction of A4 motorway in section Krzyżowa – Jędrzychowice, the team of archeologists from Archeological Museum Department of Wrocław Municipal Museum carried out rescue excavations at site Nowa Wieś 2/4.

The site's area stretches along the verge of contemporary low-lands of Kwisa, slightly sloping towards the river approaching pleistocene terrace, about 10 to 12 meters above the river level. In a close neighbourhood of the cape extends river-bed of Kwisa.

The area of 110 ares was explored, on which 885 non-moveable features of undetermined chronology were unearthed with majority linked to Lusatian culture settlement. Features uncovered were split up and classified into the groups following functional form characteristics: living quarters (40 features), industrial and farming (125 features), fire-places and hearths (approximately 25 features), postholes (approximately 350 features). The remaining features were of undetermined function. Feature 223 is especially worth noticing. In the proximity of this feature, apart from scattered pottery material recovered from entirely heterogeneous fillers, in the central part of eastern side of the feature, archaeologists approached layer comprising of fragments of larger vessels mixed with fire-exposed stones and small concentrations of burnouts. Other than utility-based purpose of this feature is undoubtedly linked to Lusatian culture, despite unknown ritual function.

Most of collected moveable material is represented by pottery fragments (17400 elements). Dominant elements originated from Lusatian culture. Most common forms were represented by pot-shaped vessels with brim strongly bent towards outside and vases with two-coned neck and globular belly. Other material consist of various types of bowls, cups, sieve-shaped vessels, disc-shaped plates and large number of vessels of undetermined morphology. Consequently, based on evidence collected, chronology of features can be linked with Lusatian culture coming from IIIrd and IVth period of the Bronze Age. Next group of findings consisted of several elements of pottery from Hallstatt Period as well as of numerous fragments of MA pottery. Bottom part of vessels stemming from IInd period of the Bronze Age was found. Amongst other objects unearthed, fragmented pieces of a pin, presumably part of horse's trappings, seem notably most noteworthy. Both relics can be dated back to the 4th period of Bronze Age.

Excavation research, including previously conducted surface investigation allowed for determining the following facts about the settlement: traces from the Stone Age (Mesolithic?), and hypothetical existence of pre-Lusatian culture; most likely multistage, at least within the

scope of alterations imposed onto the building, extensive Lusatian culture settlement dated back to IIIrd and IVth periods of the Bronze Age, alleged Lusatian culture seasonal camp from Hallstatt Period, and a zone of peripheral parts of villages from MA and modern period.

Figures

- Fig. 1. Nowa Wieś, site 2/4, Nowogrodziec commune. Location of the site on the route of planned A4 motorway. Made by T. Gąsior.
- Fig. 2. Nowa Wieś, site 2/4. Chronology of features. Made by T. Dąbrowska..
- Fig. 3. Nowa Wieś, site 2/4. Brushing the outlines of features and preparation of field documentation. Photo by P. Madera.
- Fig. 4. Nowa Wieś, site 2/4. Living quarter, feature 442. Drawn by R. Szwed.
- Fig. 5. Nowa Wieś, site 2/4. Farming buildings: a – feature 115, b – feature 657, c – feature 414 – hearth, d – feature 22. Drawn by J. Domańska, K. Czarniak, R. Szwed.
- Fig. 6. Nowa Wieś, site 2/4. Feature 36 and neighbouring postholes (features 35, 54, 55). Drawn by J. Domańska.
- Fig. 7. Nowa Wieś, site 2/4. Ritual feature 223. Drawn by J. Domańska, P. Madera, R. Szwed, K. Ślipko-Jastrzębska.
- Fig. 8. Nowa Wieś, site 2/4. Feature 223 during exploration. Photo by P. Madera.
- Fig. 9. Nowa Wieś, site 2/4. Pottery from feature 223. Photo by P. Madera.
- Fig. 10. Nowa Wieś, site 2/4. Reconstructed Lusatian culture vessels. Photo T. Gąsior.
- Fig. 11. Nowa Wieś, site 2/4. Lusatian culture vessels. Ornamentation: a-c – feature 223; pots: d – feature 697, e – feature 223, f – feature 4. Drawn by T. Demidziuk.
- Fig. 12. Nowa Wieś, site 2/4. Lusatian culture pottery. Vases: a – features 223, b – feature 697, c-d – feature 223. Drawn by T. Demidziuk.
- Fig. 13. Nowa Wieś, site 2/4. Lusatian culture pottery. Bowls: a – feature 20, b – feature 258, c-e – feature 223, f – feature 173, g – feature 6, h – feature 2. Drawn by T. Demidziuk.
- Fig. 14. Nowa Wieś, site 2/4. Lusatian culture pottery. Cups: a-b – feature 223; miniature pots: c – feature 5; button-shaped pottery: d – feature 697; sieve-shaped pottery: e-g – feature 440, h – feature 744; ornamentation: i – feature 255, j – feature 223, k – feature 269, l – feature 223; pot; † – arable layer. Drawn. by T. Demidziuk.
- Fig. 15. Nowa Wieś, site 2/4. MA pottery: a – feature 526, b – feature 533, c – feature 374, d – feature 516, e – feature 610. Modern pottery: f – feature 584. Drawn. by T. Demidziuk.
- Fig. 16. Nowa Wieś, site 2/4. Lose finds. Clay products: a – feature 97, b – feature 358, c – feature 472, d – feature 223; stone artifacts: e – feature 453, f – 149, g – feature 470, h – feature 358; metal artifacts: i – feature 179, j – arable layer, k – feature 599. Drawn by T. Demidziuk.